

DOI: 10.33766/2524-0323.99.197-208

УДК: 347.91/95

Мелех Л. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

e-mail: lmelekh@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2936-8426>

ФОРМИ ЗАКІНЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ БЕЗ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ ПО СУТІ СПРАВИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті зроблено теоретичний аналіз питань, що пов'язані із закріпленням у цивільному процесуальному законодавстві України форм закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення по суті справи. Досліджено становлення та розвиток цього інституту в цивільному процесі України, а також визначено причини його виникнення й проаналізовано етапи розвитку.

Інститут закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення має глибоке історичне коріння. Можливість закінчення процесу без вирішення по суті заявлених матеріально-правових вимог була передбачена ще в римському праві. Також процес розгляду справи починався зверненням позивача зі своєю вимогою до претора. Спеціально встановлена форма звернення зобов'язувала починати її словами закону, на який він посилався на підтвердження своїх вимог. Найменший відступ позивача від форми призводив до втрати права на позов. Також справа припинялася в разі неявки позивача на засідання.

Закінченню розгляду справи без ухвалення рішення по суті справи в теорії цивільного процесуального права приділялося не досить багато уваги: окремі наукові роботи, присвячені цим формам закінчення судового розгляду, були опубліковані ще в 60-х роках ХХ століття. З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України підстави для закриття провадження у справі та підстави для залишення заяви без розгляду зазнали змін. Проте в науці цивільного процесуального права ці зміни не було комплексно досліджено.

Ключові слова: закінчення розгляду цивільних справ без розгляду, закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, ухвала, цивільне судочинство.

Постановка проблеми. При здійсненні правосуддя суд вчиняє багато різних за своїм змістом і юридичним характером процесуальних дій: вирішує справу по суті, закінчує справу без ухвалення рішення, вирішує клопотання сторін, третіх осіб, закриває провадження у справі тощо. Судження і волевиявлення суду із тих чи інших питань мають владний характер та втілюються у відповідну процесуальну форму, тобто форму процесуальних ухвал та рішень.

Закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду – це по своїй суті форми закінчення розгляду цивільної справи без прийняття судового рішення у зв'язку із виявленням після порушення провадження у справі обставин, із якими закон пов'язує неможливість або недоцільність судового розгляду тієї чи іншої справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З приводу становлення й розвитку інститутів закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду, розвідки майже не проводилось. Лише деякі автори у своїх працях висвітлювали окремі аспекти розвитку законодавства, пов'язаного з цими інститутами. Так вчені, як В. І. Велівіс, О. Н. Куренкова, Є. Г. Пушкар, М. А. Тутчієв, у своїх працях досліджували дане питання у вузькому ракурсі, який мав відношення лише до їхнього безпосереднього дослідження.

Формулювання цілей. Метою даного дослідження є висвітлення історії становлення та розвитку інституту закінчення розгляду цивільних без ухвалення рішення справи по суті від найдавніших часів і дотепер та визначення передумов становлення цього інституту, а також етапів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. У польсько-литовський період, відповідно до Першого Литовського Статуту (1529 р.) та і Другого Литовського Статуту (1566 р.), позивач мав право відмовитись від позову або укласти мирову угоду [1], тим самим закінчивши розгляд справи без ухвалення рішення по суті. Довгий час в законодавстві не простежувалося чіткого розмежування між кримінальними та цивільними справами. У самостійній галузі кримінально-процесуальне та цивільно-процесуальне право виділила судова реформа 1864 р.

У літературі справедливо зазначають, що затвердження 20 листопада 1864 р. Статутів цивільного та кримінального судочинства цілком обгрунтовано вважаються початком великої епохи судової реформи, з якою пов'язують перетворення старої судової системи з її тяганиною та канцелярською таємницею в систему судів гласних, швидких, рівних для всіх та справедливих [2].

Слід зазначити, що в дореволюційному праві самостійного інституту закриття провадження у справі не існувало. Не були визначені і наслідки, пов'язані із подібною формою закінчення справи. Натомість у Статуті цивільного судочинства був закріплений інститут так званих формальних відводів, котрий передбачав закінчення процесу у справі без винесення рішення по суті справи.

Під процесуальним відводом розумілись вказівки судові зі сторони відповідача на відсутність умов, які необхідні для розвитку процесу, у зв'язку із чим ставилося питання про закриття провадження у справі [3].

Відводи посідали особливе місце в системі процесуальних заперечень відповідача проти позову. Це суть заперечення, яка мала відношення до умов виникнення процесуального правовідношення. Вони вирішувалися окремими ухвалами суду, незалежно від вирішення справи по суті і вели (у випадку визнання їх судом поважними) до відхилення самого провадження (*absolutio ab instantia*). Цим наслідком і відрізнялись відводи від заперечень, які вирішувались рішенням по суті і у випадку їх обгрунтованості вели до відмови в позові.

У зв'язку із поділом права на публічне та приватне мала місце диференціація процесуальних відводів на *відносні* та *абсолютні*. Відносні відводи могли бути заявлені сторонами, абсолютні – порушувались за ініціативою суду. Якщо, незважаючи на відсутність необхідних умов для розгляду справи, відповідач не заявляв відводу, суд не мав права ставити питання про закриття провадження

у справі, оскільки відповідач унаслідок так званої «автономії волі» в праві розпоряджатися процесуальними правами, які належать йому [4].

Відносні відводи були перераховані в ст. 571 Статуту цивільного судочинства. До них належать: по-перше, відвід про непідсудність справи, – якщо позивачем пред'явлений позов із порушенням правил родової або місцевої підсудності. Заявляючи відвід, відповідач зобов'язаний був вказати суд, якому, на його думку, підсудний позов; по-друге, відвід у зв'язку із провадженням в іншому суді справи, яка нерозривно пов'язана із даною справою. Якщо, власне, справа, яка є в провадженні в іншому суді, перебуває у такому зв'язку з іншою справою, що одне із них має преюдиціальне значення для другого, або якщо в іншому суді розглядається той же спір між тими ж особами, тоді відповідач може пред'явити відвід: у першому випадку – до іншої справи (*exc connexitatis causarum*), у другому – відвід до закриття провадження (*exc litis penitentis*). По-третє, відвід міг бути заявлений у зв'язку з тим, що вимоги позивача мали бути заявлені до іншого відповідача. У цьому випадку на відповідача покладался обов'язок вказати ту особу (іншого відповідача), до якої позов мав би бути заявлений. По-четверте, відвід у зв'язку із процесуальною недієздатністю позивача. По-п'яте, у зв'язку із незабезпеченням іноземцем, витрат по справі та витрат, які б міг зазнати відповідач.

Такі відводи базувались на відносних умовах процесу. Оскільки вони мають на меті охорону інтересів сторін, то не могли бути заявленими самим судом. Окрім цього, закон встановлював відповідачу термін для заявлення відводу: відповідач мав зазначити про відвід у першому документі, який він подавав, або на першому ж судовому засіданні (ст. 575). Якщо відводи були заявлені несвоєчасно, то вони підлягали залишенню без розгляду (ст. 575).

Вказівки відповідача на порушення в позовному проханні, передбачених законом форм, не звільняло відповідача від обов'язку відповідати за змістом позовного звернення (ст. 579) [5].

Більш важливе значення в процесі мали абсолютні умови процесу. Вони мали у своїй основі ідею, що кожний судовий орган повинен діяти в межах своєї влади й що інтереси учасників цивільного процесу повинні належним чином бути представлені в суді. Недодержання цих умов неодмінно призвело б до касадії всього провадження, а тому суд має з ними рахуватись *ex officio*.

Абсолютні відводи були закріплені в статті 584 Статуту цивільного судочинства і до них належали: відводи 1) у зв'язку із тим, що справа відносилась до підсудності Окружному суду; 2) у зв'язку із тим, що справа була підсудна іншому Окружному суду за місцем знаходження нерухомого майна; 3) коли виявлялося, що позивач не мав права клопотати в суді; 4) коли виявлялося, що повірений не мав повноважень на ведення справи.

Ухвалу суду, якою відвід визнавався поважним і провадження у справі закривалось, можна було оскаржити окремо від апеляції (ст. 586). А на ухвали, якими відводи були визнані неповажними, подання скарги окремо від апеляції не допускалось, лише коли відвід стосувався підсудності [6].

У тій частині України (Галичина, Буковина, Закарпаття), що перебувала в складі Австро-Угорської імперії, з 1898 р. був введений в дію Цивільний процесуальний кодекс, затверджений за проектом відомого процесуаліста Кляйна (австрійський Статут цивільного судочинства). В австрійському Статуті цивільного судочинства також були закріплені норми, котрі передбачали підстави заявлення відводу та правові наслідки розгляду заявленого відводу. Але, окрім інституту процесуальних відводів, австрійський Статут цивільного судочинства вже передбачав можливість залишення позовного прохання без розгляду.

Так ст. 239 Статуту передбачала, що перше судове засідання мало на меті схилити сторони до примирення або заявлення відводу про невідомість справи судовим установам, про невідомість справи даному суду, про знаходження того ж позову в розгляді іншого суду і про вирішення цього ж позову попереднім рішенням, який набрав законної сили.

Також на першому засіданні відповідач мав право заявити клопотання про залишення позовного прохання без розгляду у зв'язку із недостатньою правоздатністю позивача або його законного представника, а також про родову невідомість справи і просити винесення на цій підставі ухвали про залишення позовного прохання без розгляду.

Отже, якщо відповідач на першому судовому засіданні заявляв відвід про невідомість справи судовим органам; про невідомість справи судовим установам; про знаходження цього ж позову на розгляді до іншого суду або про вирішення цього ж позову в попередньому рішенні, яке набрало законної сили, відповідач мав вказати у відповідному клопотанні ті обставини й ті докази, на які він посилається для підтвердження відводу, що був ним заявлений (ч.2 ст. 243) [7].

Що ж до права позивача на відмову від позову, то в австрійському Статуті цивільного судочинства містилось положення, яке передбачало таке: «якщо позивач на першому засіданні або при словесному розгляді відмовиться від висунутої ним вимоги, тоді суд за клопотанням відповідача виносить рішення про відмову в позові. Якщо ж позивач відмовиться лише від одної з декількох заявлених ним вимог або від частини вимоги, тоді суд за клопотанням позивача може винести часткове рішення, відповідно до відмови позивача» (ст. 394).

Заявлений відвід розглядався судом і навіть міг бути виділений в окреме провадження. У разі визнання такого відводу неповажним, він залишався без задоволення і розгляд справи тривав далі. У такому випадку ухвала про залишення відводу без задоволення не виносилася окремо, а включалася в зміст рішення, яке ухвалювалося по суті справи (ст. 450).

На початку ХХ століття в процесуальному законодавстві на зміну процесуальному відводу з'явилися окремі норми, які передбачали закриття провадження у справі. Це було зумовлено тим, що статтею 25 Положення про народний суд РСФСР від 03 січня 1918 року судам було заборонено приймати відводи. Так у першому ЦПК УРСР, затвердженому постановою ВУЦВК від 30 липня 1924 р. та введеному в дію з 1 жовтня 1924 р., містилися лише окремі норми,

які передбачали закриття провадження у справі, у результаті чого суд закінчував судовий розгляд за різноманітними підставами, керуючись лише своїм внутрішнім переконанням.

Так у І п. ХХ століття суди закінчували розгляд справи «у зв'язку із неповнотою доказів, поданням позову до недієздатного відповідача» та у зв'язку з іншими обставинами, які перешкождали, на думку суду, розгляду справи по суті.

Тому коли суб'єкт цивільних правовідносин звертався за судовим захистом, він не знав, чи буде розглянуте його справа по суті чи, провадження буде закінчено, оскільки суддя вважатиме недостатніми наявні докази. Можливо, тому цивільним процесуальним законодавством того часу було дозволено сторонам після закриття провадження у справі повторно звертатися до суду із тожним позовом. Таке закріплення в ЦПК різних правових наслідків закриття провадження у справі було зумовлено відсутністю розмежування форм закінчення провадження у справі без винесення рішення по суті справи [8].

Та і ЦПК УРСР, затверджений і введений у дію з 1 грудня 1929 р. постановою ВУЦВК від 5 листопада 1929 р. не відзначався досконалим регулюванням форм закінчення розгляду справи без ухвалення рішення, їх підстав, особливостей та наслідків.

Так у 30-х роках двадцятого століття суд мав право закрити провадження лише в наступних випадках:

- 1) відмови позивача від позову;
- 2) унаслідок неявки обох сторін після повторного вручення повісток;
- 3) невідновлення провадження у справі, якщо воно було зупинено;
- 4) якщо даний спір не підлягав розгляду в даному суді або взагалі в судових установах;
- 5) у випадку укладення сторонами мирової угоди.

Якщо провадження у справі закривалось у зв'язку із відмовою позивача від позову, позивач позбавлявся права знову подати позов, який впливав з тих же підстав та по тому ж предмету спору. Суд міг не прийняти відмову і розглянути справу по суті (ст. 2 ЦПК УРСР 1929 р.).

Стаття 116 ЦПК УРСР 1929 р. передбачала, що справа, провадження в якій зупинено внаслідок неявки сторін у зв'язку із поважністю причин такої неявки й про поновлення якої одна із сторін не буде клопотати протягом одного місяця, закривається. Таке закриття провадження у справі не позбавляло позивача права подати в межах позовної давності новий позов у тій самій справі.

Подібне правило було встановлено ст. 134 ЦПК УРСР 1929 р., згідно з якою справи, зупинені за взаємною згодою сторін і не відновлені за проханням однієї зі сторін протягом шести місяців з дня зупинення, вважаються закритими. У такому випадку закриття справи не позбавляло позивача права на подання позову в цій самій справі в межах позовної давності. Можливість нового звернення до суду після припинення провадження у справі була обумовлена тим, що суд не висловив свого остаточного судження по суті заявленого спору, відповідно, не здійснив правосуддя по даній справі [9].

Провадження у справі закривалось також у випадку, якщо даний спір не підлягав розгляду в даному суді або взагалі в судових установах. Так, наприклад, касаційна інстанція, визнавши підставність скарги, могла скасувати рішення в цілому або частково, а справу закривати, коли справа не підлягала судовому розгляду або коли позивач не мав права на позов (ст. 277 ЦПК УРСР 1929 р.).

Ще однією підставою закриття провадження було укладення сторонами мирової угоди. Так ст. 126 ЦПК УРСР 1929 р. зазначала таке: «в разі сторони примиряться, умови мирової затверджує суд, записуючи її до протоколу судового засідання, а справа закривається».

Як бачимо, раніше діюче цивільно-процесуальне законодавство встановлювало різні процесуальні наслідки закриття провадження у справі: в одних випадках провадження у справі закінчувалось назавжди, в інших – за позивачем зберігалось право в майбутньому пред'явити тотожний позов. Закріплення різних наслідків закриття провадження у справі, як слушно заявляє В. І. Велівіс, було виходом із ситуації, коли, закриваючи провадження у справі, було видно, що не можна позбавляти позивача права на звернення до суду із тотожними вимогами в майбутньому.

Отже, з форм закінчення розгляду справи без ухвалення рішення ЦПК УРСР 1924 р. та і ЦПК УРСР 1929 р. було відомо лише закриття провадження у справі, яке містило багато рис сучасного залишення заяви без розгляду.

Щодо причини відсутності в перших ЦПК чіткого розмежування форм закінчення справ без ухвалення рішення по суті справи, то тут слід погодитись із В. І. Велівісом. На його думку, основною причиною слід вважати недостатню розробленість наукою цивільного-процесуального права в той час, проблеми права на судовий захист у цілому і проблеми права на звернення до суду за судовим захистом зокрема.

Починаючи з II половини 40-х років XX століття науковці в галузі цивільного процесуального права розпочинають активну роботу над дослідженням проблеми права на судовий захист та умов, від яких залежить надання цього захисту. Над цими питаннями працювали такі відомі процесуалісти, як М. А. Гурвіч, П. П. Гуреев, Н. Б. Зейдер та інші, що дало змогу в майбутньому на законодавчому рівні закріпити розмежування цих двох форм закінчення розгляду справи без ухвалення рішення.

Уперше вичерпний перелік підстав закінчення розгляду справи без ухвалення рішення був закріплений в Основах цивільного судочинства Союзу РСР та союзних республік, прийнятих 08 грудня 1961 р. і введених у дію 01 травня 1962 року та в Цивільному процесуальному кодексу УРСР 1964 року, у результаті чого було впорядкована діяльність судів (суддів) при здійсненні правосуддя.

Слід зазначити, що ЦПК УРСР 1964 р. містив ряд позитивних моментів. По-перше, уперше на законодавчому рівні був даний перелік підстав закінчення розгляду справ без ухвалення рішення, який розширеному тлумаченню не підлягав. По-друге, була виділена і законодавчо врегульована друга форма закінчення розгляду справи без ухвалення рішення, а саме залишення заяви без розгляду [10].

Так у статті 41 Основ цивільного судочинства було закріплено, що суд закриває провадження у справі: 1) якщо справа не підлягає розгляду в судах; 2) якщо позивачем, який звернувся до суду, не додержано встановленого для даної категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення справи і можливість застосування цього порядку втрачено; 3) якщо є таке, що набрало законної сили, постановлене по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав рішення суду чи ухвала суду про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін; 4) якщо позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом; 5) якщо сторони уклали мирову угоду й вона затверджена судом; 6); якщо відбулося рішення товариського суду в межах його компетенції по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав 7); якщо між сторонами укладено договір про передачу даного спору на вирішення третейського суду; 8) якщо після смерті громадянина, який був однією зі сторін у справі, спірні правовідносини не допускали правонаступництва.

У разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав не допускається [11].

Аналогічні норми були закріплено і в ЦПК УРСР 1964 р. Так ст. містила підстави закриття провадження, а ст. 228 – наслідки закриття провадження у справі.

З приводу другої форми закінчення розгляду справи без ухвалення рішення, то слід зазначити, що вперше вона була закріплена в ст. 42 Основ цивільного судочинства та отримала подальший розвиток в ЦПК УРСР 1964 р.

Так у ст. 42 Основ цивільного судочинства було закріплено три підстави, у зв'язку із якими суд міг закінчити розгляд справи без ухвалення рішення по суті справи у формі залишення позову без розгляду, а саме: 1) якщо позивачем, який звернувся до суду, не додержано встановленого для даної категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення справи і можливість застосування цього порядку не втрачена; 2) якщо позов подано недієздатною особою; 3) якщо позов від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справ.

Окрім цього, дана стаття містила положення, згідно з яким надавала можливість законодавствам союзних республік встановлювати й інші підстави, у зв'язку із якими суд залишав би позов без розгляду. Так у ст. 229 ЦПК УРСР було передбачені ще дві підстави залишення позову без розгляду, а саме: у випадку неявки в судові засідання позивача за викликом суду без поважних причин або повторної неявки позивача за викликом суду незалежно від причин; та якщо спір між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав знаходився на розгляді в іншому суді.

Після усунення умов, що були підставами для залишення позову без розгляду, позивач мав право знову звертатися до суду з позовом у загальному порядку.

Слід звернути увагу на те, що і ст. 42 Основ цивільного судочинства і ст. 229 ЦПК УРСР 1964 р. мали назву «Залишення позову без розгляду». У першій своїй редакції ці норми були сформульовані за допомогою правових категорій, які характерні лише для позовного провадження: позов, позивач та ін. Таке формулювання норм викликало активну дискусію серед науковців у сфері цивільного процесуального права [12].

Зокрема перед вченими постало питання, чи дана норма, у якій закріплено нову форму закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення по суті, є загальною, чи вона застосовується лише щодо справ позовного провадження. З часом ця дискусія була вирішена самим законодавцем, а ст. 229 ЦПК УРСР 1964 р. викладена в новій редакції [13].

Так правові категорії, які характерні лише для позовного провадження, були замінені на більш універсальні, що дало змогу застосовувати положення даної норми й до інших видів провадження, а не лише щодо позовного [14].

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України), прийнятий 18 березня 2004 року та введений у дію з 01 вересня 2005 року, зберіг та вдосконалив інститут залишення заяви без розгляду. Зокрема, було додано до переліку підстав залишення заяви без розгляду ряд нових підстав (п.3, п.5, п.6, п.7, п.8 та п.9 ч.1 ст. 207 ЦПК України). Крім того, з підстав залишення заяви без розгляду законодавиць виключив недодержання порядку попереднього позасудового вирішення справи, оскільки це положення порушувало право на судовий захист.

Висновки. Викладене свідчить, що інститут закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення по суті справи пройшов досить довгий та складний шлях становлення. Із розвитком цивільного-процесуального права цей інститут сам вдосконалювався.

На нашу думку, у розвитку цього цивільно-процесуального інституту було б доцільним виділення щонайменше 5 етапів. Так у перший період (польсько-литовського), який характеризується прийняттям Першого Литовського Статуту (1529 р.) та і Другого Литовського Статуту (1566 р.), позивач мав право лише відмовитись від позову або укласти мирову угоду.

Наступний етап розвитку інституту закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення справи по суті пов'язують із затвердженням 20 листопада 1864 р. Статутів цивільного та кримінального судочинства. Він характеризується тим, що хоча закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду ще не були сформовані як самостійні форми закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення справи по суті, однак уперше було передбачено інститут так званих формальних відводів, котрий став їх прототипом. Під процесуальним відводом розумів вказівки судові зі сторони відповідача на відсутність умов, які необхідні для розвитку процесу, у зв'язку із чим ставилося питання про закриття провадження у справі.

У тій частині України (Галичина, Буковина, Закарпаття), що перебувала в складі Австро-Угорської імперії, з 1898 р., був уведений у дію Цивільний проце-

суальний кодекс, у якому також були закріплені норми, котрі передбачали підстави заявлення відводу та правові наслідки розгляду такого відводу. Але, окрім інституту процесуальних відводів, австрійський Статут цивільного судочинства вже передбачав можливість залишення позовного прохання без розгляду.

І лише на початку ХХ століття в процесуальному законодавстві на зміну процесуальному відводу з'явилися окремі норми, які передбачали закриття провадження у справі. Так у першому ЦПК УРСР, затвердженому постановою ВУЦВК від 30 липня 1924 р. та введеному в дію з 1 жовтня 1924 р., містилися лише окремі норми, які передбачали закриття провадження у справі, у результаті чого суд закінчував судовий розгляд за різноманітними підставами, керуючись лише своїм внутрішнім переконанням.

Четвертий етап розвитку інституту закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення справи по суті був пов'язаний із розвитком цивільної процесуальної доктрини, зокрема проведеними у 40-х роках ХХ століття науковцями в галузі цивільного процесуального права дослідженнями щодо права на звернення до суду за судовим захистом та умовами його реалізації, що дозволило на законодавчому рівні закріпити розмежування цих двох форм закінчення розгляду справи без ухвалення рішення. Так у Цивільному процесуальному кодексі УРСР 1964 року вперше на рівні кодексу було закріплено вичерпний перелік підстав як закриття провадження у справі, так і залишення заяви без розгляду.

П'ятим етапом розвитку інституту закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення справи по суті пов'язують із прийняттям 18 березня 2004 року Цивільного процесуального кодексу України, який зберіг та вдосконалив цей інститут, зокрема, розширивши перелік підстав застосування таких його форм, як закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду.

Як бачимо, позитивним моментом в історії становлення інституту закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення справи по суті слід вважати розмежування закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду. Зокрема, законодавча регламентація нової форми закінчення розгляду справи без рішення мала важливе значення для посилення процесуальних гарантій права на звернення до суду за судовим захистом.

Використані джерела.

1. Тацій В. Я., Рогожин А. Й. Історія держави і права: Підручник. У 2-х т. Том 1. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 648 с.
2. Чайковський А. С., Батрименко В. І., Копиленко О. Л. Історія держави і права України: Навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 384 с.
3. Гулик А. Г. Етапи становлення вітчизняного цивільного судочинства. *Судова ампеляція*. 2018. № 3 (52). С.68-77.
4. Підпригора О. А. Римське приватне право: Підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів: Вид. 3-є, перероб. та доп. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 440 с.
5. Комаров В. В., Бигун В. А., Баранкова В. В. Проблеми науки цивільного процесуального права. Харків : Право, 2002. 440 с.

6. Пушкар Є. Г. До питання про закриття провадження в цивільних справах. *Радянське право*. 1968. № 2. С. 31-35.
7. Гончаренко В. Д. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. спец. вищ. закл. освіти Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 1: З найдавніших часів до початку XX ст. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 472 с.
8. Пушкар Є. Г. Позовне провадження у цивільному процесі. Львів: Вища школа, 1978. 199 с.
9. Цивільний процесуальний кодекс УРСР: станом на 01 жовтня 1938 р. Офіц. Текст. Київ : Юридичне видавництво народного комісаріату юстиції Союзу РСР, 1938. 194 с.
10. Полюк Ю. І. Історично-правовий аспект становлення та розвитку права на звернення до суду через призму римського приватного права. *Молодий вчений*. 2017. № 8(48). С. 375-379.
11. Ясинок М. М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5(139). С. 46-52.
12. Курило М. П. Історичні передумови та особливості становлення цивільного процесуального права в Україні та світі. *Форум права*. 2013. № 1. С. 557-566. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/2384/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE.pdf>.
13. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 23 січня 1981 року № 1461-Х «Про внесення змін і доповнень до Цивільного процесуального кодексу Української РСР». URL : <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 01.09.2022)
14. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків : Право, 2012. 624 с.

References.

1. Tatsiy, V. YA., Rohozhyn, A. Y. (2000) *Istoriya derzhavy i prava: Pidruchnyk*. (Vol. 1-2; Vol. 1) Kyiv : Vydavnychyy Dim «In Yure». [in Ukrainian].
2. Chaykovs'kyu, A. S., Batrymenko, V. I., Kopylenko, O. L. (2000) *Istoriya derzhavy i prava Ukrainy: Navch. posib*. Kyiv : Yurinkom Inte. [in Ukrainian].
3. Hulyk, A. H. (2018) *Etapy stanovlennya vitchyznyanoho tsyvil'noho sudochynstva. Sudova apelyatsiya - Judicial appeal*, 3 (52), 68-77. [in Ukrainian].
4. Pidporyhora, O. A. (2001) *Ryms'ke pryvatne pravo: Pidruchnyk dlya studentiv yuryd. spets. vyshchyykh navch. zakladiv: Vyd. 3-ye, pererob. ta dop.* Kyiv: Vydavnychyy Dim «In Yure». [in Ukrainian].
5. Komarov, V. V., Byhun, V. A., Barankova, V. V. (2002) *Problemy nauky tsyvi l'noho protsesual'noho prava*. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
6. Pushkar, Ye. H. (1968) *Do pytannya pro zakryttya provadzhennya v tsyvil'nykh spravakh. Radyanske pravo - Soviet law*, 2, 31-35. [in Ukrainian].
7. Honcharenko, V. D. (2000) *Khrestomatiya z istoriyi derzhavy i prava Ukrainy* (Vol. 1-2; Vol. 1) : Navch. posib. dlya stud. spets. vyshch. zakl. osvity Vyd. 2-he, pererob. i dop.: Z naydavnishykh chasiv do pochatku KhKh st. Kyiv : Vydavnychyy Dim «In Yure». [in Ukrainian].
8. Pushkar, Ye. H. (1978) *Pozovne provadzhennya u tsyvil'nomu protsesi*. L'viv: Vyscha shkola. [in Ukrainian].

9. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks URSR: stanom na 01 zhovtnya 1938 r. (1938) Ofits. tekst. Kyiv: Yurydychne vydavnytstvo narodnoho komisariatu yustytysiyi Soyuzu RSR. [in Ukrainian].

10. Polyuk, Yu. I. (2017) Istorychno-pravovyy aspekt stanovlennya ta rozvytku prava na zvernennya do sudu cherez pryzmu rym's'koho pryvatnoho prava. *Molodyy vchenyy - Young scientist*, 8 (48), 375–379. [in Ukrainian].

11. Yasynok, M. M. (2013) Myrova uhoda u tsyvil'nomu sudochynstvi: istoryko-pravovyy aspekt ta perspektyvy rozvytku. *Byuleten' Ministerstva yustytysiyi Ukrayiny - Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 5(139), 46–52.

12. Kurylo, M. P. (2013) Istorychni peredumovy ta osoblyvosti stanovlennya vil'noho protsesual'noho prava v Ukrayini ta sviti. *Forum prava - Law forum*, 1, 557-566. URL : <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/2384/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE.pdf>. [in Ukrainian].

13. Ukaz Prezydiy Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR vid 23 sichnya 1981 roku № 1461-KH «Pro vnesennya zmin i dopovnen' do Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayins'koyi RSR» (1981) N. p. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

14. Komarov, V. V. (2012) Tsyvil'ne protsesual'ne zakonodavstvo u dynamitsi rozvytku ta praktytsi Verkhovnoho Sudu Ukrayiny. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.09.2022

Melekh L., Candidate of Law, Associate Professor, Professor of the Department of economic and legal disciplines of the Institute of Law, Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine)

FORMS OF ENDING THE CONSIDERATION OF CIVIL CASES WITHOUT A DECISION ON THE MERITS OF THE CASE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECT

The article makes a theoretical analysis of the issues related to the establishment in the civil procedural legislation of Ukraine of the forms of termination of consideration of civil cases without a decision on the merits of the case. The formation and development of this institute in the civil process of Ukraine was studied, as well as the reasons for its emergence were determined and the stages of its development were analyzed.

The institution of ending the consideration of civil cases without a decision has deep historical roots. The possibility of the end of the process without solving the substance of the stated material and legal requirements was already provided for in Roman law. Also, the process of considering the case began with the plaintiff's appeal to the praetor with his demand. A specially established form of appeal obliged to begin it with the words of the law, which he referred to in support of his claims. The slightest deviation of the plaintiff from the form led to the loss of the right to sue. Also, the case was terminated if the plaintiff did not appear at the meeting.

In the theory of civil procedural law, not enough attention was paid to the termination of the case without a decision on the merits of the case: separate scientific works devoted to these forms of termination of the trial were published as early as the 60s of the twentieth century. With the adoption of the new Civil Procedure Code of Ukraine the

grounds for closing proceedings in a case and the grounds for leaving an application without consideration have undergone changes. However, in the science of civil procedural law, these changes have not been comprehensively investigated.

Keywords: termination of consideration of civil cases without consideration, closing of proceedings in the case, leaving application without consideration, resolution, civil proceedings.

DOI: 10.33766/2524-0323.99.208-215

УДК: 346(477)

*Sieriebriak S. V., Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Law Eastern Ukrainian National University
named after V. Dahl (Kyiv, Ukraine)*

e-mail: sieriebriak@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-594X>

FEATURES OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE LEGISLATION OF UKRAINE ON THE PROCEDURE FOR CARRYING OUT ECONOMIC ACTIVITIES UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

In Ukraine, there is an urgent need to improve the regulatory and legal framework in the field of management as a prerequisite for stable and planned development of the state and the creation of proper conditions for the functioning of the economy and raising the standard of living. One of the aspects of this is, in particular, the development of legislation related to the activities of economic entities under the conditions of the introduction of a special regime - the regime of martial law. The issue of economic and legal regulation of the organization and the implementation of economic activity by economic entities under the conditions of the implementation of the martial law regime has been studied. An analysis was carried out and a systematic description of the main legislative acts regulating the activities of business entities during the period of martial law was presented. Significant shortcomings and gaps in the legislation of Ukraine on the specified issues are pointed out and possible ways of its improvement are suggested. The study allows us to come to the conclusion that today in Ukraine there is no clear legal framework in the field of legal regulation of economic relations during the period of the restrictive special regime - the martial law regime, which would be fully coordinated and meet the modern requirements of the Constitution of Ukraine, which, in turn, raises a large number of issues during the application of relevant legal norms by business entities, since the current regulatory acts to one degree or another contain contradictions and gaps. Thus, within the framework of this article, an analysis of the current legislation in the sphere of economic relations regulation during the implementation of the restrictive legal regime of martial law was carried out and ways of improving the legal framework were proposed. In particular, the key regulatory acts were analyzed, namely the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", "On the Transfer, Compulsory Alienation or Expropriation of Property in the Conditions of the Legal Regime of Martial Law or State of Emergency", as well as bylaws that directly regulate economic activity, on their compliance with the norms of the Constitution of Ukraine.